
Yahudi Mistisizmi veya Kabalacılık: İnançlar ve Tarih

Kürşad Demirci

İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2015, XII+78 sayfa.

Kabala, Muhafazakâr Yahudilik kadar Yahudi olmayanlar ve muhtelif dünya görüşlerine mensup çevreler tarafından da kabul edilmekte, ortaya çıktığı zamandan itibaren geçmiş olduğu evrelerde kazandığı içerik ve öğretilerle varlığını günümüzde hâlâ etkili bir şekilde hissettirmeye devam etmektedir. Türkiye’de Kabala üzerine gerek tez, gerek telif ve tercüme eserler yayımlanmakla birlikte, bu konuda önemli eksiklikler bulunmaktadır. Gershom G. Scholem’in, *Sabetay Sevi: Mistik Mesih 1626-1676* (çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: Kabalacı, 2011) başlıklı eseri, Joseph Dan’ın Türkçe’ye kazandırılan, ancak İbrânîce kavramlarda sıkıntılar barındıran *Kabala* adlı çalışması (çev. Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi, 2015) ve Ahmet Akıncı’nın *Kabala: Sınırsız’a Yolculuk* (İstanbul: Dharma Yayınları, 2005) başlıklı telif çalışması Kabala tarihi ve öğretileriyle ilgili unsurları öğrenebilmemiz açısından giriş niteliğinde okunabilecek Türkçe eserler arasındadır. Bununla birlikte son zamanlarda Bney Baruh Eğitim Merkezi öğrencileri tarafından Michael Laitman’ın Kabala ilmine dair çalışmaları da Türkiye’de temin edilebilecek eserler arasında yer almaktadır. Ancak Laitman’ın çalışmaları Kabalayı akademik seviyede irdelemekten ziyade mânevî açıdan insana nasıl faydasının dokunabileceğini ele alan türde eserlerdir. Dinler tarihi sahasında özellikle dinlerdeki inanış ve uygulamaların Mezopotamya’daki kökenlerini ve benzerliklerini göstermeye çalışan Kürşad Demirci, Kabala sahasındaki eksikliklerin farkında olarak açığı kısmen kapatma endişesiyle tanıtmaya çalıştığımız bu eseri kaleme almıştır. Yazarın, eseri yazmadaki temel amacı, Kabalanın, Yahudi kültürüne hangi açılardan yön verdiğinin tespitini yapmaktır. Bu amaç ekseninde yazarın, kitabında sunmuş olduğu en öne çıkan iddiası, Kabalacı Yahudiliğin bilinmeden, Yahudi tarihinin anlaşılamayacağıdır.

İki ana bölümden oluşan eseri, Türkiye’de yapılan çalışmalardan ayrıcalıklı kılan tarafı ilk bölümü olup ikinci bölüm yazarın daha önce yayımlanmış, “Yahudi Mistisizminin Temel Özellikleri ve Gelişimi” başlıklı makalesinin biraz daha genişletilmiş hali olduğundan değerlendirmede ilk bölümde öne çıkan noktalara temas edilmesi hedeflenmiştir. “Kabalacılığın Ana Hatları ve Sefirot Kuramı” başlıklı ilk bölümde Demirci, Kabalacı

Yahudilik tarihinin daha kolay anlaşılmasını sağlamak, Yahudi mistisizmi ve geleneksel Yahudi öğretileri arasındaki fark(lar)ı gösterme amaçlı Kabalanın genel hatlarını ve özelliklerini okuyucuya sunmaktadır. Yazarın Kabalacı Yahudilik'le ilgili dikkat çektiği özelliklerden biri kabalistlerin, geleneksel Yahudiler'e karşı daha üretken olduklarıdır. Hatta yazara göre, Yahudilik, salt gelenekselci Yahudiler yahut Yahudi hukuku kurallarına kalmış olsaydı varlığını devam ettirme şansı bu kadar yüksek olmazdı (s. 5). Yazar, bu mistik geleneğin, dış dünya ile yüzleşmekten kaçınmadığını, dışarıdan gelen etkilere verilen tepkinin kalesi olduğunu vurgulamaktadır (s. 5). Yazar her ne kadar Kabalayı önceliyor olsa da aslında benzer bir etki-tepki hareketinin Yahudi felsefesinde de gerçekleştiğini görmekteyiz. Meselâ Philo (ö. 40), içinde bulunduğu Yunan düşüncesine karşı yaratılışı ve bundan hareketle bir yaratıcının olduğunu kanıtlama çabası içine girmiş; İbn Meymûn (ö. 601/1204) Ortaçağ döneminde Müslümanlar'a karşı, Yahudiler'in nasıl bir inanç sistemine sahip olduğunu göstermeye gayret etmiştir. Yüzleşme, Yahudiliği savunma ve üretkenlik aslında Yahudi düşünürlerde zaten vardı. Bilhassa Ortaçağ Yahudiler'i, İslâm hâkimiyetinde buldukları refah ortamını, kendilerini düşünsel ve yazın faaliyetlerine vererek Yahudiliği savunmaya yönelik değerlendirmiş ve felsefeden edebiyata entelektüel sahalarda üretkenliklerini arttırmışlardır. Dolayısıyla tepki veya üretkenlikteki canlılık sadece Kabalaya özgü değildi. Ancak Kabalanın felsefeye nazaran önemli bir katkısının, yazarın da belirttiği üzere Yahudiliğe estetik ve heyecan katma (s. 6) boyutunda olduğunu söyleyebiliriz. Bunun en önemli örneklerinden biri yazarın da çalışmasında altını çizdiği mesih fikridir. Mesih öğretisi, Yahudi inanç esaslarının önemli bir ilkesi olmakla birlikte canlılığını daha ziyade Kabala ile diri tutmuştur. Özellikle İspanya sürgünü sonrası kabalistlerin kurtuluş ve mesih düşüncelerine yönelmeleri, bu canlılığın oluşmasına vesile olmuştur.

Demirci'nin, bu bölümde Kabalaya dair dikkat çektiği önemli özelliklerinden bir diğeri, Ortaçağ döneminde zuhur etmeye başladığı zamanlarda kimi çevreler tarafından heterodoks kabul edilen bu düşünce akımının, zamanla Yahudiliğin ayrılmaz kutsal bir parçası haline gelmiş olması, hatta Kabalanın otoritesinin Tevrat'ın otoritesine denk görülmesidir (s. 9). Kabalanın halk arasında hızlı bir şekilde yayılması ve kabul görmesinin birtakım sebeplerine de temas eden yazar, hikâye türü eserlerin bunda büyük rolü olduğunu düşünmektedir. Hatta ayrıntısına inmemekle birlikte Cervantes'in *Don Kişot* adlı çalışmasının dahi bu bağlamda değerlendirilebileceğine dikkat çekmektedir (s. 16).

Yazar, kitabının ilk bölümünde Kabala'da merkezî bir önemi olan sefirot öğretisine de yer vermektedir. Kabalistler, yaratılış kuramını "sefirot öğretisi" adı altında ele almakta olup erken dönem ve XVI. yüzyıl sonrası "sefirot sistemleri" arasında farklılıklar bulunmaktadır. İlk dönem "sefirot" anlayışı Yeni Eflâtuncu bir yapıdadır ve sudûr nazariyesine benzemektedir. İlk dönem Yeni Eflâtunculuğu ve panteizmine karşı XVI. yüzyılda Safed'de zuhur eden ikinci "sefirot kuramı" ile daha teosofik bir Tanrı, âlem ve yaratılış ilişkisi sunulmaktadır. Yazar her iki "sefirot sistemi"nin diğer inanç sistemleriyle olan bağlantısını kurmakta ve kitabının amacı ekseninde Yahudi tarihi açısından önemine yer vermektedir. İlk "sefirot sistemi"nde Tanrı'nın "hokma sefirası"ndan çıkan ideaların "tiferet" ve "malkut sefira"larıyla sese, yani ilk patlamaya dönüşmesini Memfis'teki Ptah kozmolojisindeki yaratılış ve söz arasındaki ilişkiye benzetmektedir (s. 24). İkinci "sefirot sistemi"nin özü olan "zimzum", yani Tanrı'nın, kendi içine doğru çekilmesini ise gnostiklerdeki "kenosis" anlayışıyla bağdaştırmaktadır (s. 36). "Sefirot sistemleri"ndeki teknik bilgilerin yanı sıra yazar, kitaptaki temel maksadı olan Kabala'nın, Yahudi tarihi açısından önemine, özellikle "sefirot sistemi" meselesini ele alırken temas etmektedir. Kabala'nın ortaya çıkışını İspanya sürgününde yaşanan acılara bağlayan Carl Gustav Jung'un izinden giden yazar, Tanrı'nın "ein sof" özünün parçalanıp yaratılışı gerçekleştiren sudûr sürecinin "sefirot" olarak sunulmasını, Yahudiler'in İspanya sürgünüyle birlikte artık katlanılamaz hale gelen ıstıraplarının bilinç düzeyinde kırılması olarak görmektedir. Yazara göre, "ein sof"tan kopan ve dağılan nur parçacıkları, Yahudiler'in diasporaya dağılmasını ifade etmektedir (s. XI).

İspanya sürgünü sonrası kabalistler Safed'de toplanmış ve Safed, Kabala'nın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Safed Kabalacılığı'nın, Kabala dünyasına kazandırdığı önemli ritüeller ve kavramlar olmuştur. Demirci, kitabının ilk bölümünün ikinci kısmında bu konuya yer vermekte, Safed Kabalacılığı'nda uygulanan ritüellerin Yahudi tarihi açısından önemi ve bu ritüellerin diğer inanç sistemleriyle olan benzerliklerini okuyucuya sunmaktadır. Ritüellerin bir kısmı kırbaç gibi bedene acı veren uygulamalara dönüşmüş; sürgün acısına karşı mesih kavramına vurgu yapılmaya başlanmış; mekanik bir yasa kapsamında insana, arz üzerinde kurtuluşu sağlayabileceği hususunda daha aktif bir rol verilmiştir. Bu aktif rol bağlamında Safed Kabalacılığı'nda insanın her eylemini, makrokozmosu şekillendiren bir süreç olarak gören "tikkun" mefhumu önem arz etmektedir. Bu bağlamda insanın sadece uygulamaları değil, duaları ve düşünceleri de dağılmış nurların toplanmasında önemlidir. Safed kabalistlerinin aktif olarak uyguladıkları ritüellerden biri, yazarın Nakşibendilik kanalıyla Safed

Kabalacılığı'na dahil olduğunu düşündüğü, mezarlıklarda yapılan meditasyon, İslâmî deyiimiyle “râbita-yı mevt”tir (s. 34). Yazarın, Nakşibendilik ve Safed Kabalacılığı arasında kurmuş olduğu bir diğer bağlantı ise Safed kabalistleri arasında “şehina”nın diyasporadaki sürgününe iştirak eden seyyahlardır. Yazar, bu seyyah kabalistlerin durumunu Nakşibendilik'teki “sefer der vatan” ilkesine benzetmektedir (s. 34).

Demirci, kitabının ikinci bölümünde Kabalacılığı, tarihsel açıdan ele almakta, kökeni meselesine ve son olarak günümüzdeki durumuna yüzeysel olarak yer vermektedir. Kabalistler, Kabala'nın öz açısından tamamen Yahudiler'e ait olduğunu, felsefe gibi Yahudiliğe dışarıdan dahil olmuş şeytanî bir ilim olmadığını ileri sürmektedirler. Yazar ise, Yahudiliğin kendi içinde kalarak böyle bir geleneği oluşturma şansının olmadığını ifade etmekte; bu geleneğin kronolojik olarak erken dönemde Sumer-Akkad, birinci diyasporada İran ve Bâbil, ahitler arası dönemde Helenistik gnostisizm ve Mısır, ikinci diyaspora sonrası ise gentile inançlarının etkisi altında oluştuğunu öne çıkan örnekler eşliğinde özet halinde okuyucuya sunmaktadır (s. 58).

Yazar, çalışmasında, Kabala'nın Yahudi tarihini nasıl etkilediğini göstermekle kitabını yazma amacını büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Ancak etkileşimler veya benzerlikler, bilhassa Nakşibendiliğin Safed Kabalacılığı üzerindeki etkisini veya iki sistem arasında kurmuş olduğu benzerliklere dair düşüncelerini sunarken iddialarını kaynak vererek delillendirmemiş, konuyla ilgili varsayımsal bir çıkarımda bulunmuştur. Kabala tarihi ve öğretileri hakkında birçok çalışmaya ulaşmak mümkün olmakla birlikte, Kabala'nın, Yahudi tarihi üzerindeki etkisini görme yahut diğer inanç sistemlerinden hangi boyutlarda etkilendiğini ve bu inanç sistemleriyle hangi açılardan benzerlik gösterdiğini tespit etme hususunda ulaşabileceğimiz çalışmaların yetersizliği göz önünde bulundurulacak olursa, yazarın okuyucuya sunmuş olduğu bu eserin nitelikli olduğu kanaatindeyiz.

Ravza Aydın

(Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)